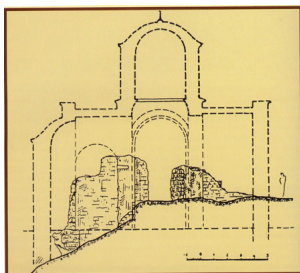

МАНАСТИР МИТРОПОЛИЈА

У ГОРЊАЧКОЈ КЛИСУРИ

Манастир Митрополија био је, бесумње, један од значајних манастира у Браничеву, судећи поимену и по његовим димензијама. Дужина му је износила 19,60 а ширина 11,50 метара, а само име упућује на то да је овде једно време седео митрополит Браничевски. Налазио се у Горњачкој клисури, на десној страни реке Млаве, неда леко од рушевина средњовековног града Ждрело.

Претпостављени изглед манастира - скица проф. Ђурђа Бошковића

У науци преовладава уверење да је манастир подигнут крајем 14 века, што би значило – у време кнеза Лазара или деспота Стефана, па би, можда, међу њима требало тражити ктитора.

Ктиторова повеља није сачувана, нити има помена овог манастира под тим именом у било којем запису или натпису. Не зна се чак ни светац чије је име носио, мада има претпоставки да је био посвећен Светом Николи. Време страдања манастира такође је непознато. У колективном памћењу народа сачуван је као манастир Митрополија у којем је седео митрополит и била 30 година штампарија.

Олга Зиројевић сматра да се Митрополија скрива иза манастира Доње Благовештење, забележеног у турским дефтерима

у 16 веку. (Олга Зиројевић, Цркве и манастири Пећке патријаршије до 1683. године, Београд 1984). То је могуће, јер се који километар узводно налазио манастир Благовештење, које је у то време вероватно носио епитет горње.

Почетком 16.

века у Доњем Благовештењу је забележен један, а нешто касније два монаха, док се годишњи приход манастира кретао од 500 до 681 акче. Свакако је остао без знатног дела своје имовине и нашао се иза Витовнице, Горњака, Тумана и неких других манастира.

То није била мала црква у великом кршу Горњачке клисуре, већ по димензијама један од највећих манастира средњовековног Браничева. (Према нашим сазнањима сличних размера биле су још цркве манастира Светих апостола Петра и Павла повише села Ждрело и манастира Миријево). Грађена је у моравском стилу, са олтарском и певничким апсидама. Имала је триконхалну основу и масивно кубе које је лежало на каменим стубовима. Олтарска преграда била је од камена, а под од опеке. Шестострана припрата је накнадно дозидана. Унутрашњост је била украшена фрескама.

Манастир и зграде око њега опасивао је одбрамбени зид. До нашег времена стигли су само мањи делови северног и јужног зида цркве и остаци четири стуба који су носили куполу.

Крај самог западног темеља још увек тече поток, који је био један од разлога да се баш ту сагради манастир, јер су извори и текуће воде били незаобилазни у избору места за подизање задужбине. Неколико стотина метара изнад манастиришта уздиже се окомита беличаста камена стена Вукана, а простор на којем је била Митрополија претставља повећу увалу. Северно од цркве, на левој страни потока су остаци конака већих димензија, од којег је сачуван само северни зид у целој дужини, док су бочни зидови очувани делимично.

Каниц: Митрополија саборна црква Браничева

Први запис о рушевинама манастира Митрополије оставио је Јоаким Вујић. Он је забележио да су га "Турци сасвим попалили и порушили били, тако да једва знати се може гди је био олтар" и да је у манастиру некада седео '

'један митрополит, који је имао типографију и књиге штампао, пак та је типографија за 30 година трајала'

(Јоаким Вујић, Путешествије по Србији, Београд 1901).

У другој половини 19. века рушевине манастира посетили су значајни истраживачи српске прошлости, међу којима Јосиф Панчић, Милан Ћ. Милићевић и Феликс Каниц.

Јосиф Панчић и његови студенти обишли су остатке Митрополије 1863. године. Вода је тада већ била продрла у олтарски простор и тај део се срушио, а једно цело платно зида лежало је у потоку. Нешто даље још увек је стајала трострука чесма **"добро сазидана, може бити из истог времена из којег је и црква"**

(Коста Поповић, Пут лицејских питомаца по Србији године 1863, Београд)

Милићевић је претпостављао да је ту седео владика браничевски, док је Каниц сматрао да је то била некада саборна црква жупе Браничево, што се своди на исто. Он је поновио већ познато предање да се ту **"налазило седиште епископа и пуних 30 година његова штампарија"**

. Забележио је притом и занимљив податак, свакако из неког предања које је чуо у том крају, да се '

'високи српски клер овде ставио на чело световних великодостојника'

и поздравио крсташе који су се приближавали од Ждрела. Време тог догађаја није навео (Феликс Каниц, Србија, књ. I, Београд 1985).

У 20. веку о рушевинама манастира оставио је запис професор Ђурђе Бошковић. Он каже да је нашао остатке једне једноставне триконхосне цркве од ломљеног камена и делимично очуване градске (одбрамбене) зидове. И **сточни део јужног зида цркве поток је већ толико био поткопао да му је претила опасност скорог рушења. Сматрао је да би радови предузети да се**

тај зид учврсти били прилично обимни и тешки. Највероватније да због тога ништа није ни рађено, па је остављено да се зид сруши. Одбрамбени зидови били су још делимично очувани. На северном делу обимног зида, "који је са спољне стране

пренатрпан, изнутра се виде лежишта за греде међуспратне конструкције неке прислонене зграде, подигнуте од лакшег материјала`. На супротној страни потока, непосредно према апсиди, Бошковић је нашао темеље зграде која је изгледа служила за становање. "Све даје утисак да потиче из последних деценија 14. века", записао је Бошковић.

Митрополит браничевски Венијамин, поменут 1416. године, био је свакако првоступни архијереј деспота Стефана, али где је било његово седиште, као и седиште претходних и потоњих владика и митрополита браничевских, у нама познатим историјским изворима нема помена. По Милићевићу, Каницу и другим истраживачима, оно је могло бити управо у Митрополији, мада има мишљења да се једно време, највероватније после оснивања Браничевске митрополије крајем 13. века, налазило у граду Браничеву, код данашњег Костолца. Но, ниједна претпоставка досад није потврђена у историјским изворима. Чињеница да је светитељ браничевске митрополије био свети Никола, што упућује на закључак да јој је седиште било у манастиру или цркви посвећеној том свецу, не пружа много могућности за одговор на питање да ли је то било у Митрополији, јер нам је њено посвећење непознато. Додаћемо још и то да је у манастиру Светог Николе код Каоне у Звижду још половином 19. века пронађен печат са угравираним текстом: „**Никодим митрополит Смедереву и Браничеву 1667**“ и урезаним ликом Св. Николе, што потврђује чињеницу да је заштитник Митрополије био управо овај светац.

Штампарија засад у преданима

Постојање штампарије у Митрополији, тако живо урезане у колективно памћење, побуђује посебну пажњу. Ако је она постојала, а тешко је поверовати да је измишљена, с обзиром на њено тако дуго трајање у традицији, онда је то била једина штампарија у Браничеву оног времена. Њено набављање морало је да представља прворазредан верски и културни догађај.

Типографије, како су штампарије тада у Европи називане, појавиле су се половином 15. века, а већ 1456.

штампана је у Мајнцу у Немачкој Библија, као први велики штампарски подухват.

На просторима данашње Србије зна се за јеванђеље штампано у манастиру Рујан на реци Биоски у ужичком крају, као најстарију овде познату штампану књигу. Штампано је монах Теодосије 1537. године. У штампарији у Београду прва књига, јеванђеље, штампана је 1552. Сматра се да су слова резана у Београду по неком савременом рукопису, а књигу је издао Дубровчанин Тројан Гундулић.

У тим првим штампаријама урађено је само по неколико књига.

Досад нису пронађене никакве забелешке о штампарији у Митрополији, јер су Турци сву њену имовину уништили, па се до могућих истина може доћи само посредним путем. Постоји претпоставка да је штампарију набавио митрополит Браничева почетком 16. века уз помоћ Максима Бранковића, митрополита у Мунтенији, који је већ имао штампарију у престоном граду Влашке Трговишту. Митрополит Максим био је унук деспота Ђурђа Бранковића, а како је остало записано у Бранковићевом летопису њега је у манастиру Купинику у Срему постригао монах из "обитељи (манастирског братства) Стефана Деспота... при реци Млави, пределе Ждреле". То упућује на његове блиске односе са браничевском митрополијом, чије је седиште тада највероватније било у Ждрелу, можда у манастиру Митрополији или Благовештењу. Митрополит Максим је између 1508. и 1512. године штампао три црквене књиге са изванредно урађеним насловним страницама и иницијалима у боји, ручне израде, на црквено-словенском језику, којим су се тада служили у цркви сви православни народи у овом делу Европе: Руси, Украјинци, Бугари, Румуни, Срби и један део Словака. Штампанем је руководио јеромонах Макарије, штампар Ђурђа Црнојевића у Ободу крај Ријеке Црнојевића. Ђурђе је, иначе, био Максимов брат од тетке.

Максим је срео Макарију у Млецима и позвао га да дође код њега што је овај прихватио, дошао и остао скоро пет година.. Знајући за Максимово бављење штампањем књига, а свакако у добрим односима с њим, поглавар још увек богате и велике Браничевске митрополије могао је преко митрополита Максима и његових веза да купи штампарију и пронађе обученог човека за рад у њој. Максим је умро у јануару 1516. године, а штампање у његовој штампарији је изненада престало 1512. Он је могао да помогне својој сабраћи у Браничеву можда после престанка рада у својој штампарији. Но, то су само могући догађаји, јер, како смо рекли, директних историјских података о томе нема.

Ако је штампарије заиста било, онда је она могла да постоји најкасније до 1563. године, јер су Турци тада затворили све српске штампарије и забранили Србима

даље штампане књига. Како каже Љубмир Стојановић (Љубомир Стојановић, Старе српске штампарије, Београд 1902.), српски калуђери су морали да се врате у средњи век и наставе да пишу књиге руком, и то још читава два века, када је у Европи већ био потпуно нестало писарски занат. Будући да је штампарија у Митрополији постојала 30 година, онда је она могла да буде отворена најкасније 1533. године.

Досад, нажалост, није пронађена ниједна књига урађена у штампарији Митрополије. У тим првим штампаријама на нашим просторима, како сматра Стојановић, штампано је само по неколико књига, па је из штампарије у манастиру Милешеви до нас стигло само нешто мало сачуваних примерака. Јер, наше велике манастирске библиотеке страдале су у пожарима, чији су виновници углавном биле турске војне јединице, подстакнуте верским фанатизмом и жељом за осветом због сваког српског покушаја да се ослободе ропства. До нас су стигли само разбацани трагови те дуге и тешке српске историје.

Срби су се великом муком изборили за право да штампају своје књиге тек крајем 18. века.

Данас се, на месту где је некада била Митрополија, виде само њени темељи у пустом камењару. Нажалост, нико се још није досетио да то свето место мало уреди и обележи, како би љубитељи старина могли да га погледају.